

vyložit podle etymologie ze slovního spojení „*per se esse*“, což lze interpretovat ve významu „být o sobě, být sebou“. Tento výklad dokonce uvádí *Stručný etymologický slovník jazyka českého* (1967), který má jen heslo OSOBA vyložené jako všeslovanské z „o-sob-“ = „samo o sobě“, složené z „o“ a zájmena „sobě“, se odráží se v pojetí osobnosti jako individuality, jako osobní identity.

Když se termín „persona“ fixoval ve svém přeneseném významu tvářnosti člověka, dlouho označoval společenskou funkci člověka. Být osobností v tomto významu znamenalo „být něčím víc než obyčejným člověkem“. Tento význam je dodnes uchován ve filozofii dějin, která klade otázku „úlohy osobnosti v dějinách“, a je rovněž zachycen ve výše citovaném Slovníku spisovné češtiny. Je využit i v psychologické teorii rolí.

Také v běžném užívání se termín osobnost chápe jako významný člověk. Zejména v memoárové literatuře, v nekrologích apod. často čteme oslavnou formulaci „byla to velká osobnost“.

Zajímavé je, že v lidové mluvě minulého století se slova „osoba“ užívalo pro označení podivného, podezřelého člověka, na kterého je třeba dávat si pozor.

Vedle termínů „osoba“ a „osobnost“ se v našem dosavadním výkladu vyskytly termíny „osobitost“ (individualita) a „jedinečnost“.

Tim, že je osobou, je člověk protikladem věci. Termínu osoba (častěji ve znění „persona“) používá jungovská analytická psychologie ve významu vnější fasády rolí a funkcí, s nimiž se osobnost může natolik ztotožnit, že přestává být sama sebou a žije jen svými stylizacemi, tedy neutenticky. Persona je něco jako cibule obalená množstvím slupek. Člověk se silnou personou ztrácí schopnost sobě samému rozumět ve své pravé skutečnosti a s druhými jednat ze skutečného „sebe“.

Slovo „individuum“ užíváme, máme-li na mysli člověka jako exemplář biologického druhu HOMINIDES. Závažný je též význam, který termínu *individuum* dává adlerovská individuální psychologie, kde tento pojem zcela jednoznačně znamená – v souladu se svou latinskou etymologií – „nedělitelný celek“.

Co se týče přírodních individuálních vlastností morfologických, fyziologických a též některých individuálně získaných psychických zvláštností člověka, ty se k osobnostním vlastnostem v užším smyslu nevztahují, ale charakterizují člověka jako individuum. Individuum – to je spíše ta realita, která je uzavřena v hranicích lidského těla, zatímco osobnost je útvar nejen přesahující hranice tohoto těla, ale i utvářející se ve vnějším prostoru sociálních vztahů a spirituálního hledání.

Na úrovni individuů se lidé již výrazně individualizují, získávají individuální odlišnosti, které jsou někdy považovány za osobnostní rozdíly. Před tímto zjednodušeným ztotožňováním individualnosti, individuality s osobnostmi je třeba varovat. Je nesporné, že už od narození jsou děti individualitami, vyskytují se mezi nimi zřetelné rozdíly v reaktivitě, křiku, vyjadřování sociálních projevů, ale osobnostně jsou teprve na počátcích svého vývoje, který prakticky probíhá

celý život. Proto nemá smysl klást si otázku „Odkdy má člověk osobnost“ či „Odkdy je osobností?“, ale smysluplné je ptát se „Nakolik je tento jedinec osobností?“ Podrobně bude toto dilema včetně typologie stupňů „osobnostnosti“ rozvedeno na několika místech v dalších kapitolách.

V hodnotícím významu individualitou je člověk, který je v něčem výrazně odlišný od modální, standardní osobnosti té skupiny, do níž patří.

* * *

Pojem „osobnost“ se v psychologii vyvíjel v různých protikladných a vzájemně odlišných pojetích určených školou nebo teoretickými východisky, která autor zastává. Uvedeme některá z těchto pojetí, která dnes již nelze chápat ve vylučovacím smyslu, ale spíše jako různé dílčí pohledy, jejichž jednostrannost a neúplnost vyvstane, jakmile je absolutizujeme.

Psychologii osobnosti se vytýká, že v drtivé většině svých modelů a teorií zůstává na popisné úrovni. V některých studiích „osobnost“ neexistuje jako vysvětlovací pojem, ale jako běžné označení, pojmenování objektu pozorování a praxe. Proto také vybudování psychologie „osobnosti“ jako zvláštního předmětu a zvláštní disciplíny (na rozdíl od psychologie rozhodování nebo psychologie malých skupin) vyžaduje vytvořit co možná nejzřetelnější ontologická a modelová „schémata“ osobnosti, která by dovolovala odlišit (jak ve výzkumu, tak v aplikovaném užítí) „osobnostní“ od „individuálního“, resp. od významu „člověka jako biologického druhu“ nebo „člověka jako člena skupiny“ či „člověka jako reprezentanta určitých kulturních schémat“.

V uvažování o osobnosti se často setkáváme s protichůdnými východisky. Psychologové vycházející ze scientistického názoru považují osobnost za **abs-trakci** příčin obsahů vědomí a jednání a nejsou daleko od tvrzení, že osobnost reálně neexistuje. Naproti tomu přední slovenský psycholog osobnosti A. Juravský (1965)³ opakovaně formuloval názor, že osobností je každý **konkrétní** živý člověk.

V psychologii termín osobnost stále častěji označuje *jednotu* psychických procesů, stavů a vlastností, *souhrn* vnitřních determinant prožívání a chování; přesouvá se tedy „zvenčí dovnitř“. Od tohoto přístupu se odklánějí tzv. atribucionisté a stoupenci metaindividuální teorie osobnosti, pro něž je osobností to, co člověku připisujeme, zač jej považujeme.

Téměř všechny současné učebnice psychologie osobnosti se odvolávají na G. W. Allporta (1937), který již na konci třicátých let 20. stol. podrobil zkoumání více než 50 tehdy existujících definic osobnosti a utřídil je do pěti skupin. Zájemce o poznatky z psychologie osobnosti se na prahu 21. stol. ocitá před nabídkou téměř 150 dalších koncepcí.